

визначення дій щодо вирішення різних проблем. Наслідком здійснених цим ученим досліджень з креативності стала розробка найвідомішого у світовій практиці «Тесту Е. Торренса». Завдяки цьому тесту багато десятиліть поспіль існує цей «інструмент» вимірювання набуття креативності у людини, що дозволяє розвивати не лише вербальну та образну креативність, але і такі креативні здібності, як уява, фантазія та оригінальність у творчій діяльності.

Вбачається доцільним згадати і про те, що чимало вчених у різні періоди опікувалося проблемами, пов'язаними з креативністю у дітей дошкільного віку (В. Антонішина, О. Буташніков, Т. Б'юзен, Р. Гібсон, В. Дихта-Кірфф, Д. Ельконин, О. Кононко, Л. Постоногова, Е. Туник, Т. Романова). На увагу заслуговують їхні висновки, котрі базувалися на таких особливостях дітей періоду «дитинства», тобто дітей дошкільного віку, як: емоційність та чуттєвість, зацікавленість оточенням, різними явищами та предметами, довірливість у стосунках та спілкуванні з однолітками і дорослими, а також певна цілеспрямованість і прагнення до самостійності у пізнавальній, ігровій та творчій діяльності.

З огляду на те, що набуття креативності є одним із важливих процесів у розвитку, освіті та вихованні кожного з дошкільників, особливого сенсу набувають такі способи його реалізації, як: *креативні технології* та в якості творчих завдань – *ігри і вправи*.

Відтак, передусім з-поміж багатьох відомих освітніх технологій вважаємо за потрібне виокремити ті, котрі з огляду на їх креативну спрямованість, творчо-активізуючі цілі та розвивально-виховний характер й безпосередню пов'язаність із використанням різних видів мистецтва і творчої діяльності, доцільно називати *креативними освітніми технологіями*.

До таких, за нашим переконанням, слід віднести такі технології, як: *особистісно зорієнтовану* (Б. Косов, В. Серіков, І. Якіманська); *«вальдорфську педагогіку»* (за Р. Штейнером); *технологію саморозвитку* (за М. Монтесорі); *технологію розвивального навчання* (Л. Занков, Д. Ельконін); *формування творчої особистості* (В. Давидов, Д. Ельконін); *проектно-моделюючу* (за

Дж. Д'юї); *нові інформаційні технології* (за С. Пейпертом); *імітаційного (ігрового) навчання* (В. Рибальський, П. Олійник); *технологію колективної творчої діяльності* (за І. Івановим); *технологію взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва* (за Г. Шевченко і Б. Юсовим), а також авторську – *культивування креативності особистості* (С. Коновець).

Стосовно актуалізації й використання в ході набуття креативності у дітей дошкільного віку ігрових способів діяльності, то на увагу заслуговують такі з них, як: «Казкарі», «Чомусики», «Придумай сам», «Чарівні кола», «На що схожа фігурка», «Придумай історію» та інші (за методикою В. Дихта-Кірфф).

Відносно застосування для набуття креативності у дошкільників ефективних вправ, то з обов'язковим урахуванням вікових особливостей цих дітей, цілком ймовірним бачиться використання візуальних зображень з відомого «Тесту Е. Торренса». А ще – таких творчо спрямованих вправ, як наприклад: «Завершення малюнків», «Плями», «Малюнки із фігурок», «Чудо-долонька», «Малюнок з букв», «Захочай малюнки» та інших (за методикою А. Грецова).

Таким чином, як засвідчує сьогодні практичний педагогічний досвід у широкому колі різноманітних навчально-виховних дошкільних закладів різних країн, питання відносно способів набуття креативності у дітей дошкільного віку є не лише особливо актуальними, але й цілком досяжними в їх оптимальній та найякіснішій реалізації.

Кот Надія Андріївна, м. Бердянськ

ORCID 0000-0001-66107132

Тельчарова Олена Панасівна, м. Бердянськ

ORCID 0000-0002-0756-3784

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В статті показано залежність шкільної дезадаптації від ступеня готовності дітей шести років до навчання в школі. Подано оцінку сформованості компонентів

готовності, з'ясовано причини їх низького рівня та визначено шляхи корекції мотиваційної та фізичної готовності як найменш сформованих особистісних утворень майбутнього першокласника.

Ключові слова: адаптація; дезадаптація; мотиваційна готовність; фізична готовність.

In the article dependence of school дезадаптації is shown on the degree of readiness of children of six years to teaching at school. The estimation of сформированості components of readiness is Given, reasons of their low level are educed and the ways of correction of motivational and physical readiness are set as the least of personality educations of future first-class boy.

Keywords: adaptation; disadaptation; motivational readiness; physical readiness.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Соціокультурні зміни, що відбулися в Україні, актуалізували увагу науковців і практиків до проблеми здійснення безперервності освітнього процесу, основним засобом якого є наступність всіх його ланок. Значно зросло розуміння того, що оновлення освітнього процесу повинно починатися з більш ранніх етапів освіти і, зберігаючи принцип наступності, поширюватися на всі інші періоди. Саме система дошкільної освіти є тією важливою ланкою, яка закладає підґрунтя психічного і фізичного розвитку дитини, що забезпечує її шкільну готовність.

Ускладнення соціально-економічної ситуації в країні, на жаль, обумовило появу негативних якісних змін (психологічних, фізіологічних, особистісних) в розвитку сучасної дитини-дошкільника: знизився рівень соціальної та комунікативної компетентності, виник дефіцит довільності, з'явилися негативні тенденції в емоційній сфері (збільшилася кількість дітей з високим рівнем тривожності), погіршився стан здоров'я [1; 7]. У зв'язку з цим не слід вважати, що формування готовності до школи стане закономірним наслідком проживання дитиною дошкільного періоду, і що всі діти до шести років будуть готові до систематичного навчання. Шкільна незрілість завжди ускладнює процес перебігу адаптації молодшого школяра до нових умов.

Особливо ця проблема загострилася зі створенням та функціонуванням Нової української школи, у Концепції якої зазначається, що у межах наступності провідним завданням закладу дошкільної освіти й батьків є

розвиток стійкої психологічної адаптації до нових умов освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, свідчить, що проблема шкільної адаптації та дезадаптації є однією з найважливіших у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Її актуальність детермінована тим, що вступ до школи, початковий період навчання зумовлюють перебудову усього способу життя та діяльності дитини. Навчальна діяльність, як і будь-який новий вид діяльності, вимагає мобілізації всіх психічних і фізичних сил першокласника для опанування необхідними навичками, пристосування до режиму дня, встановлення позитивних взаємовідносин з учителем, визначення свого місця серед однолітків[3; 5].

Закордонні та вітчизняні дослідники підкреслюють, що у більшості дітей адаптація більш-менш успішно завершується у першому півріччі, але у решти школярів вона може набути несприятливих рис, призвести до появи психосоматичних порушень, постійного психофізичного напруження, негативного емоційного тла, схильності до асоціальної поведінки, низької самооцінки, які суттєво порушують нормальний ритм життя, не дозволяють успішно виконувати навчальне навантаження. Це явище отримало назву шкільної дезадаптації. Вчені зазначають, що завчасне формування готовності дитини до школи, може запобігти його виникненню [2; 4; 7].

Л. Журова, О. Кочурова, М. Кузнєцова визначають готовність до школи як єдність трьох взаємозалежних компонентів: фізичної, інтелектуальної й особистісної. Моніторинг рівня готовності випускників закладів дошкільної освіти Запорізької області свідчить, що з зазначених компонентів лише показники інтелектуальної готовності є високими та достатніми (сучасні діти володіють широким колом інформації, вміють здобувати її з різних джерел, зокрема з мережі Інтернет). Проте, показники інших компонентів належать до середнього та низького рівнів, що значною мірою може зумовити шкільну дезадаптацію.

З метою з'ясування причин такого явища та виявлення ефективних засобів його попередження нами проведено спеціальне дослідження, результати

якого свідчать, що на характер адаптації впливають як фізіологічні, так і соціально-психологічні фактори. Особливе місце в даному процесі посідає формування особистісної готовності, зокрема мотивації дитини до шкільного навчання. Для того, щоб дитина відносно легко увійшла до нових умов, необхідно формувати в неї позицію школяра, який має коло важливих обов'язків і прав, посідає інше місце у суспільстві порівняно з дошкільником. Саме в цей час, можливо вперше, актуалізується проблема формування у дитини пристосованості до життя як здатності бути придатною до повноти проявів, які відповідають вимогам школи.

Внутрішню позицію школяра в самому широкому змісті можна визначити як систему потреб і прагнень, пов'язаних із школою, тобто таке ставлення до школи, коли причетність до неї переживається дитиною як її власна потреба («Хочу до школи!»). Це виявляється в тому, що дитина рішуче відмовляється від дошкільного – ігрового, індивідуально-безпосереднього способу існування та демонструє яскраво позитивне ставлення до школи в цілому й особливо до тих її сторін, які пов'язані з навчанням. Така позитивна спрямованість на школу як на навчальний заклад – найважливіша передумова благополучного входження першокласника в учбову дійсність, тобто прийняття ним відповідних шкільних вимог і повноцінного включення до навчального процесу.

Однією з виявлених нами причин труднощів у навчанні учнів першого класу, що мають нормальний рівень психічного розвитку, є несформованість навчальних мотивів і позитивного ставлення до школи й навчання. Усе частіше зустрічаються діти, які на питання «чи хочеш ти до школи?» відповідають негативно. Причин для цього багато, назвемо найпоширеніші.

По-перше, останнім часом школа втратила для дітей привабливість як джерело нових знань. Зараз дошкільники одержують значну кількість інформації з телебачення, відеофільмів, у різних поїздках і екскурсіях, частина з них відвідує студії, гуртки та секції. Більшість дітей шостого року життя вже вміє читати. У сучасних умовах необхідно шукати нові форми й методи роботи

з дітьми, які дозволяють розвивати навчальні інтереси і формувати шкільну спрямованість. При цьому основний акцент необхідно робити на розвитку широких соціальних мотивів і інтересу до нового виду діяльності.

По-друге, у сучасних дітей старшого дошкільного віку значно виражена так звана «шкільна тривожність» – комплекс негативних переживань з приводу школи й навчання, які багато в чому обумовлені тим, що дошкільники погано уявляють собі, що їх очікує, чим вони будуть займатися. Певну роль в цьому процесі відіграє й негативний досвід старших дітей, з якими спілкуються майбутні першокласники.

Отже, перед закладом дошкільної освіти з формування мотиваційної готовності, стоять наступні завдання: формування навчальних мотивів, позитивного ставлення до школи і навчання, адекватного уявлення про майбутнє шкільного життя.

З огляду на це, в процесі роботи ми розвивали пізнавальну спрямованість дітей, розширювали уявлення про школу, які були б адекватні майбутній навчальній діяльності, формували бажання зайняти нову позицію школяра. Бажання вчитися властиве всім дітям, які нормально розвиваються. Інтерес до навчання й знань формується в процесі їх засвоєння. Чим більше розкриваються перед дитиною явища природи й суспільства, тим успішніше розвивається пізнавальна спрямованість особистості, формуються різноманітні інтереси.

Паралельно проводили роботу з батьками з формування в них відповідної психологічної готовності, пов'язаної з переходом їхніх дітей до шкільного етапу життя. На нашу думку, батьки відіграють не останню роль у підготовці дитини до початку шкільного навчання і формуванні високої мотиваційної готовності.

Організація життя дошкільників старшої групи передбачала створення спеціальних умов, які були просякнуті підготовкою дітей до змін, очікуваних ними. Ці умови викликали в них не лише радісне очікування, а водночас і розуміння важливості майбутніх подій.

Разом з тим, з усіма дітьми здійснювалася корекційна робота відповідно

рівнів мотиваційної готовності, визначених нами. З дітьми проводився цикл занять з формування в них пізнавальної спрямованості та позитивної налаштованості на школу. Ця робота здійснювалася поступово упродовж року. На першому (підготовчому) етапі перед дошкільниками було поставлено завдання заслужити протягом року звання «майбутній школяр». Передбачалося ознайомлення дітей з життям школяра, правилами його поведінки та речами, які потрібні для навчання. Це досягалося за допомогою низки засобів: етичних бесід про правила поведінки учня; розповідей першокласників про школу; розглядання картин, читання художньої літератури, сюжетно-рольових ігор на шкільну тематику та інше.

Бесіди з дітьми показали, що бажання вчитися властиве всім дошкільникам, які нормально розвиваються. Інтерес до навчання й знань формується в процесі їх засвоєння. Чим більше розкриваються перед дитиною явища природи й суспільства тим успішніше розвивається пізнавальна спрямованість особистості, формуються різноманітні інтереси.

На другому етапі вирішувалися завдання щодо введення дошкільників у шкільне життя. Відбувалося безпосереднє ознайомлення дітей зі школою, де вони будуть навчатися. Цикл складався з десяти занять, які вмещували елементи тренінгових вправ («Передай тепло квітки другу», «Настрій», «Чарівні слова» та інші), екскурсії до школи, ігри («Атом і молекули», «Зберись до школи», «Абетка» та інші), бесіди («Навіщо потрібно людині вчитися», «Хто працює в школі»).

У формуванні адаптаційних здібностей майбутніх учнів до навчальної діяльності значна роль відводиться фізичному вихованню, яке повинно забезпечувати формування фізичної готовності до школи. Традиційно фізичну готовність визначають як стан здоров'я, рівень морфо функціонального і психомоторного розвитку, рухових можливостей дитини, її фізичної і розумової працездатності. Окремі дослідники відносять до компонентів фізичної готовності ступінь оволодіння культурно-гігієнічними навичками. Першокласник повинен уміти впорядкувати своє робоче місце, утримувати в

чистоті шкільне приладдя, контролювати свій зовнішній вигляд [6].

На нашу думку, обов'язковим компонентом фізичної готовності дитини до школи є й емоційно-мотиваційний стан, який виявляється у стійкому інтересі, емоційній налаштованості на щоденну рухову активність, у бажанні виконувати різноманітні вправи, усвідомлено відноситися до свого здоров'я. Відсутність даних про будь-який з компонентів робить висновок про ступінь фізичної готовності дітей до навчання в школі некоректним.

Особливої гостроти питання формування фізичної готовності набуло на сучасному етапі: аналіз показників здоров'я, рівнів розвитку фізичних якостей і рухових можливостей випускників дошкільних закладів свідчить, що з кожним роком до школи приходять все більше фізіологічно незрілих і фізично неготових дітей, які віддають перевагу комп'ютерним іграм, а не руховій активності з однолітками на свіжому повітрі.

У Концепції нової української школи зазначається, що фізкультурна освіта повинна спиратися на ті компетенції, які сформовані в дошкільний період: стійка мотивація здобувачів освіти до занять фізичною культурою і спортом для забезпечення гармонійного фізичного розвитку, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, тобто фізична готовність до школи є не тільки умовою розумової працездатності, але й базою для здійснення подальшої фізкультурної освіти.

На жаль, на стан фізичної готовності не звертають увагу як вихователі, так і батьки, які переважно контролюють питання інтелектуального розвитку дитини, орієнтуючись, насамперед, на вимоги школи до випускника дошкільної установи. І якщо сьогодні під час вступу до школи фізична готовність ніяк не оцінюється, а стан здоров'я не береться до уваги, то і на дошкільному етапі ці аспекти відходять на другий план, а іноді і зовсім відсутні в системі роботи дошкільного навчального закладу.

Складність у вирішенні даної проблеми обумовлена багатьма причинами. Зокрема, педагоги дошкільних закладів не вбачають необхідності у здійсненні

даної роботи, оскільки наступність у роботі дошкільного закладу та школи з питань фізичного виховання так і залишається декларованою: неузгоджені програми з фізичної культури дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; більшість вчителів фізкультури не знає вікових особливостей фізичного розвитку старших дошкільників, загальних показників фізичних компетенцій, які визначені у Базовому компоненті дошкільної освіти. Слід також зазначити, що у всіх програмах, рекомендованих до використання у дошкільних закладах, пропонується стандартний набір засобів фізичного виховання, який є вузько спрямованим і, в основному, передбачає утилітарний характер їх використання. Питання фізичної готовності дітей до навчання у школі в цих програмах майже не порушується. До того ж, в закладах дошкільної освіти переважно приділяється увага розвитку фізичних здібностей дошкільників, формуванню у них рухових умінь і навичок. Показником якості роботи з фізичного виховання на етапі випуску дітей до школи є, як правило, результати тестування фізичної підготовленості. Це свідчить про змішування понять «фізична готовність» і «фізична підготовленість», хоча друга є одним з компонентів першої. Отже, реалізація освітньої лінії «Особистість дитини», а саме, її змістової сторони, що стосується фізичного розвитку, рухової активності старших дошкільників здійснюється без цільової орієнтації на забезпечення фізичної готовності до майбутнього навчання.

З огляду на це нами була розроблена система педагогічних умов формування фізичної готовності, яка включала два блоки: структурно-організаційний та змістовно-процесуальний.

Структурно-організаційний блок відображає педагогічну мету, учасників процесу формування фізичної готовності, а також їх взаємодію з дітьми, їх батьками і вчителями.

Формування фізичної готовності старших дошкільників до навчання в школі слід розглядати як одну з найважливіших самостійних цілей роботи дошкільної навчальної установи. Успіх у досягненні мети можливий за умови взаємодії медичної, психологічної, педагогічної і методичної служб дошкільної